

PARS TERTIA
DE RESTITUTIONE.

SECTIO I.

DE RESTITUTIONE IN GENERE.

Agendum 1° de obligatione restitutionis; 2° de radicibus restitutionis; 3° de circumstantiis restitutionis; 4° de causis a restitutione excusantibus.

CAPUT I.

DE OBLIGATIONE RESTITUTIONIS.

Restitutio, quoad nomen, idem sonat ac positio rei in pristinum statum. Quoad rem, est iuris alieni laesi reparatio.

626. **Principia.** — I. Restitutio *in re* vel saltem *in voto* absolute ad salutem *per se* necessaria est, si de materia gravi agatur.

1° Constat ex principiis supra statutis, n. 532. Nam iustitia commutativa necessario exigit, ut violatio iuris alieni cesset; atqui cessare nequit nisi per restitutionem. Ergo.

2° Constat etiam ex Scriptura sacra. Sic *Ezech. 33. 14.*: *Si autem dixeris impio: Morte morieris; et egerit poenitentiam a peccato suo, feceritque iudicium et iustitiam, et PIGNUS RESTITUERIT ille impius, RAPINAMQUE REDDIDERIT..., vita vivet et non morietur.* — Et *Epist. S. Iac. 5. 4.*: *Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quae fraudata est a vobis clamat; et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.*

3° Constat ex unanimi consensu SS. Patrum. Sic S. Aug., *Ep. 153. ad Macedonium*: *Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, cum restitui potest.* — Haec verba S. Doctoris inserta sunt iuri canonico (*Decret. Gratiani, cap. Si res aliena 1. causa 14. qu. 6.*); et exinde regula 4^a iuris in 6°: *Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum.*

Dixi *in re vel in voto*: restitutio enim non est necessaria necessitate medii ad salutem *in re*, quare si impossibilis est *in re*, saluti non obstat; sed nemo a restitutione *in voto* excusari potest; et quisquis ius alienum laesit, semper firmum habere debet propositum restituendi quando poterit; secus enim affectum ad rem malam retineret, sicque in peccato habituali versaretur. — *Ita omnes.* — Hinc S. August. in textu modo citato dicit: *cum restitui potest.*

627. — II. Praeceptum restitutionis est primario *negativum*, secundario autem *affirmativum*. Ratio 1^{mi} est, quia restitutionis praecceptum immediate fundatur in obligatione non violandi ius alienum, seu in obli-

gatione rem alterius neque accipiendi neque retinendi. Haec autem obligatio est primario *negativa*, ut patet, ac proinde urget *semper et pro semper*, id est urget quolibet momento, usquedum restitutio facta fuerit. — Ratio 2^{di} est, quia obligatio rem alienam non recipiendi nec retinendi, in qua primario et immediate fundatur praecceptum restitutionis, non potest impleri, quin inde fiat actio positiva, qua domino id reddatur, quod suum est.

III. Non datur obligatio restitutionis, nisi ob violationem iuris *stricti*, seu iustitiae *commutativae*; secus vero ob violationem iuris honestatis simpliciter. Ratio est, quia restitutio efficit, ut res proximo debita exaequet ius illius iniuste violatum. Iam vero hoc fieri nequit, cum de violatione iuris honestatis sermo est. Si quis enim ius laedat Superioris sui vel proximi, illi denegando obedientiam, huic charitatis officia, violatio illa striete reparari nequit, quia novus actus obedientiae vel charitatis non repararet ius violatum, sed satisfaceret tantum praeccepto, quod semper urget, obediendi scilicet Superiori, et proximum in angustiis sublevandi.

628. **Quaesita.** — **QUAER.** 1° *An impotens restituere ex bonis eiusdem ordinis teneatur restituere ex bonis ordinis diversi?*

Resp. Neg. probabilius. Ratio est, quia non datur comparatio inter bona diversi ordinis; ergo nec dari potest compensatio. Et sane decerni nunquam posset, quantum *arithmetice* restitui deberet, siquidem inter bona diversi ordinis non datur mensura communis. — S. Lig. n. 627. — Lacroix, etc., et alii *communius*.

Affirmant tamen quidam alii, quia (inquiunt) qui non potest totum damnum resarcire, tenetur saltem compensare partem, quam potest. — S. Th. 2. 2. qu. 62. art. 2. — Hanc sententiam dicit probabilem S. Lig., sed primam ut probabiliozem habet.

Attamen per iustitiam vindicativam potest a iudice vel a Superiore imponi, ut quis pro iniuria circa unum bonorum genus, aliquid praestet in bonis alterius ordinis; *probabilius* tamen ratione poenae tantum, non vero ratione iustitiae. Laesus insuper ius habet apud iudicem denuntiandi illum, a quo iniuriam accepit, adeoque ab isto pecuniam accipiendi, ut denuntiationem omittat; sic v. gr. mulier ab aliquo violenter oppressa violatorem ad iudicem compellere potest, vel pecuniam a nebulone exigere, ut iuri suo renuntiet.

629. — **QUAER.** 2° *An inducatur obligatio restitutionis ex actione affective tantum, non vero effective iuris alieni laesiva?*

Resp. Neg. prorsus, quia nulla iniuria realis proximo infertur, quamvis agens graviter peccet actu interno contra iustitiam. Hinc ab onere restitutionis eximendus est iudex malevolus proferens sententiam, quam putat

iniustam, si reipsa iusta est; vel ille qui rapit rem, quam existimat alienam, dum sua ipsius est. — S. Lig. n. 556. — Recole dicta supra n. 602. 603.

QUAER. 3° *An multiplicentur peccata dilatione restitutionis?*

Resp. Neg. probabilius, si habitualiter perseveret mala voluntas non restituendi. — S. Lig. l. 5. n. 40. — *Recole dicta in Tract. de Peccatis*, n. 166.

630. — *QUAER. 4° An furtula diversis personis facta ad restitutionem SUB GRAVI obligent, si ad gravem materiam pervenerint, et utrum DOMINIS IPSIS etiam SUB GRAVI restituendum sit?*

Resp. ad 1um Affirm., quia praeceptum non furandi non solum prohibet ne damnum alteri inferatur, sed etiam ne quis iniuste ditescat re aliena. — *Ita communiter.* — *Recole dicta supra* n. 609.

Resp. ad 2um Neg. probabilius. Ratio est, quia ex hypothesi nullus dominus gravem iniuriam passus est. — Potest ergo, etiamsi domini sint noti, sine gravi cuiusvis laesione restitutio fieri pauperibus, vel locis piis; imo si causa rationabilis accedat, v. gr. necessitasurgens pauperum, etc., veniale quoque aberit. — S. Ligorius, n. 534. 595. Si vero domini sint ignoti, sub gravi pauperibus seu locis piis restituendum est. — S. Lig. ibid.

QUAER. 5° *An SUB GRAVI restituere teneatur, qui in furtis minutis non graviter peccavit, sed ex inadvertentia ad materiam gravem pervenit?*

Resp. Affirm.; quia quamvis graviter non peccaverit furando, est tamen iniustus possessor materiae gravis, et proinde graviter peccabit rem surreptam retinendo. Hoc valet, etiamsi furta diversis personis facta fuerint; secus enim ille iniuste re aliena absque gravi peccato ditescere posset, quod ex dictis non licet.

631. — *QUAER. 6° An fur, qui gravem pecuniae summam surripuit, teneatur eam integram sub gravi restituere?*

Resp. Neg. Tenetur enim sub gravi tantum id restituere, quod materiam gravem complet, quia hoc restituto materia retenta iam gravis non est. Hinc potest quis obligari sub gravi ad materiam levem restituendam; sed tunc obligatio non ex re levi, sed ex quantitate gravi oritur. — S. Lig. n. 553.

QUAER. 7° *Utrum anima defuncti, ut aiunt, detineatur in purgatorio, donec ab illius heredibus facta fuerit restitutio?*

Resp. Neg. Hic error vulgi exortus est ex quibusdam fictis aut male intellectis revelationibus, quibus perhibentur animae in purgatorio degentes apparuisse et pro restitutione exorasse, ut a flammis liberarentur. Ratio patet. Nemo enim in altera vita punitur, nisi pro culpa, quam personaliter commisit in vita praesenti; nemo vero plectitur ob culpam

heredum. Attamen si heredes solliciti fuerint restitutionem peragere, ut satisfactionem aliquam pro anima debitoris exhibeant, pie confidendum est, Deum hanc pro ipsa, ex parte saltem, benigne accepturum esse.

632. **Resolves.** — 1° Qui versatur in impotentia rem alienam aut eius valorem restituendi, debet semper firmum habere propositum restituendi, quando poterit, et interim comparare, si quid possit, ut obligationi suae quamprimum satisfaciatur.

2° Si quis totum nequeat restituere, et de re divisibili agatur, ad partem, quam possit, tenetur. Persona enim laesa ius habet ad singulas partes, sicuti ad totum.

3° Qui leve damnum proximo intulit, tenetur ad restitutionem erga dominum laesum *sub levi*, et cum incommodo rei proportionato; debet enim reparari iniustitia levis sub levi, sicut gravis sub gravi. Facilius tamen adesse tunc potest ratio excusans a restitutione, praesertim ipsi domino facienda. Si autem de re levissima agatur, difficultas quaecumque sufficiet, ut pauperibus restitutio fieri possit. — S. Lig. n. 534.

4° Absolutione indignus merito habetur, qui recusat restitutionem promittere; qui heredibus suis curam restituendi relinquit, dum per seipsum id facere potest; qui aere alieno gravatus, in victu, vestitu, famulatu..., eiusmodi expensas subit, ob quas praevidet, se postea debitorum suorum solutioni imparem fore. Idem dicendum de illo, qui bona gaudens fortuna, non vult statum suum paulatim minuere, ut creditoribus satisfaciatur. Cum eo autem, qui his vel ter se restitutum pollicitus, promissis minime stetit, prudentis Confessarii erit iudicare, an restitutio ante absolutionem exigenda sit, necne (1).

5° Nec absolvendi sunt, qui futes praetextus afferunt ad restitutionem differendam, v. gr. qui dicitare solent: *Non afferam bona mea in tumultum...*; *restituent heredes...*; *statuam in testamento, faciendam esse restitutionem...*; vel: *Iam praecepi filiis meis, ut quamprimum ipsi restituant...* Male enim dispositi reputandi sunt, qui facere nolunt hic et nunc, quidquid moraliter possunt ad proximo satisfaciendum; 1° quia indesinenter urget restitutionis praeceptum, et creditor iniuriam et saepe etiam damnum ex dilatione patitur; 2° quia male providetur restitutioni faciendae, hanc committendo heredibus; et isti enim similiter ad vitae suae finem protrahere eandem possunt; 3° quia forte deerit tempus testamentum condendi, vel, si condatur, forte etiam variis de causis aut praetextibus executioni illud non mandari continget.

(1) Nimirum etiamsi Confessarius poenitentem iudicet prorsus paratum ad implendam quantocius restituendi obligationem, nisi tamen aliud circumstantiae sua-

deant, expedit ut a periculo, quod ab inconstantia ipsius timeri potest, illum eripiat.

6° Cautè agere debet Confessarius cum moribundis restitutioni obnoxiiis. Sic autem procedere poterit: 1° Si poenitens videatur esse in bona fide, nec supersit tempus eum de sua obligatione prudenter monendi, aut praevideatur, non profuturam esse monitionem, hac ommissa erit absolvendus. 2° Si vero fructus monitionis speretur, aut si poenitens non sit in bona fide, fortiter simul et suaviter admonendus erit de restitutionis obligatione, et ad illam statim peragendam adiuvandus. 3° Si obligatio occulta sit, nec statim fieri queat, erit inducendus aeger ad summam pecuniae sibi Confessario, seu potius, si fieri possit, viro fideli committendam, ut postea creditori secreta committatur, vel ad eam summam in testamento ipsi relinquendam, ommissa restitutionis mentione. 4° Si obligatio non sit occulta, nec statim adimpleri possit, Confessarius efficiat, ut per heredes certo faciendae curetur, sive per schedulam creditori tradendam, etc. — V. *Casus*, n. 580. et seq.

CAPUT II.

DE RADICIBUS RESTITUTIONIS

633. — Radices restitutionis dicuntur causae, ex quibus oritur obligatio restituendi. Ex triplici autem capite desumuntur, scilicet 1° ex acceptione rei alienae; — 2° ex iniusta damnificatione; — 3° ex iniusta cooperatione: quod tamen quoad rem in alterutrum e praecedentibus recidit.

ARTICULUS I. — DE ACCEPTIONE REI ALIENAE

634. **Principium generale.** — Solus rei dominus *per se* habet ius eam possidendi, nec rei dominium amittit, ad cuiuscumque manus illa demum deveniat. — Dicitur, *per se*; quia alius possessor quilibet, etiam bonae fidei, non nisi *per accidens* et ex errore invincibili ius habet rem possidendi. — *Ita omnia iura statuunt.* — Ex hoc autem generali principio sponte sua fluunt quatuor haec notissima axiomata, quae saepe saepius in decursu huius tractationis recurrent, scilicet.

1° *Res clamat domino*, id est domino competit ius strictum rem suam recuperandi, ubicumque eam inveniatur.

2° *Res fructificat domino*; quia usus et fruitio necessario in idea dominii perfecti includitur.

3° *Res naturaliter perit domino*; quia deficiente dominii obiecto, evanescit et ipsum dominium. Si tamen existat adhuc *in aequivalenti*, istud *aequivalens* domino competit.

4° *Nemo ex re alterius locupletari iniuste debet*; vel aliis verbis: *Mensura restitutionis est quantitas rei alienae sine causa detentae.* Ratio patet; soli enim domino rei competit utilitatem ex eadem percipere.

Verum haec principia praeterquam quod aliquando iuxta diversas locorum leges diversam sortiuntur applicationem, insuper modificantur pro diversa possessoris conditione. Quippe potest quis rem alienam possidere vel cum bona, vel cum mala, vel cum dubia fide. Dicendum itaque 1° de possessore bonae fidei; 2° de possessore malae fidei; 3° de possessore dubiae fidei.

§. I. De possessore bonae fidei.

Possessor *bonae fidei* ille est, qui *invincibiliter* ignorat rem a se possessam esse alienam, ac prudenter iudicat esse suam, v. gr. quia illam acquisivit titulo dominii *de se translativo*, puta, hereditatis, legati, donationis aut emptionis. Supponitur autem, illum rem possessam nondum praescripsisse; secus enim iam non esset detentor *rei alienae*, sed suae.

635. **Principia.** — I. Possessor bonae fidei, statim ac novit rem a se possessam esse alienam, tenetur eam adhuc extantem in toto vel in parte, vel in emolumento, domino restituere; secus enim *bonum alienum*, invito rationabiliter domino, retinet; et proinde illius ius strictum violat. — *Ita omnes.*

II. Possessor bonae fidei ad nihil prorsus tenetur, si durante bona fide rem alienam consumpserit, amiserit, vel etiam destruxerit, modo ditior inde non evaserit. Etenim non tenetur ratione rei acceptae, quae amplius non extat; neque ratione iniustae acceptionis, aut consumptionis, aut destructionis, quia rem bona fide possidebat. Hoc etiam valet, si de industria rem destruxerit, aut ex eius negligentia illa perierit. Ratio est, quia nulli iniuriam inferebat, rem, quam credebat suam, destruendo, aut negligendo. Iure etiam positivo confirmatur. Sic enim, l. 31. §. 3. ff. de petit. hered.: *Qui quasi rem suam neglexit, nulli querelae subiectus est.*

Dixi, *modo ditior inde non evaserit*; quia id, in quo ditior factus esset loco rei succederet; est autem contra ius naturale, ut quis cum alterius iniuria ditescat, iuxta regulam 48 Iuris in 6°: *Locupletari non potest aliquis cum alterius iniuria seu iactura.*

636. **Quaesita.** — QUÆR. 1° *An possessor bonae fidei teneatur restituere fructus, quos durante bona fide percepit?*

Resp. Distinguendi sunt fructus. Nam 1° alii sunt *naturales*, qui ex ipsa rei substantia, sine ulla aut modica hominis opera proveniunt, ut sunt gramina, etc. — 2° Alii sunt *industriales*, qui potissimum industriae possessoris tribuuntur. — 3° Alii *mixti*, qui sunt partim naturales et partim industriales, ut segetes, etc. — 4° Alii demum *civiles*, qui non